

УДК 336.7

**FUNDAMENTAL CATEGORIES OF COMPETITIVENESS:
DEVELOPMENT AND INTERCONNECTION
ФУНДАМЕНТАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ: РОЗВИТОК І
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК**

Navríkova A.V. / Гаврікова А.В.

с.е.с / к.е.н.

ORCID: 0000-0003-3880-9617

Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk, Akademichna, 72, 84313

Донбаська державна машинобудівна академія,

Краматорськ, Академічна, 72, 84313

Анотація. У статті висвітлено еволюційні аспекти та основні підходи до визначення конкуренції, проведено огляд її предмета, об'єкта, функцій, форм і видів. Представлено розуміння конкурентоспроможності сучасними науковцями. Прокоментовано її взаємозв'язок з іншими фундаментальними категоріями в практичному аспекті.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентна перевага, конкурентна позиція, конкурентний статус.

Вступ.

Сучасна категорія «конкуренція» (з лат. *concurrentia* – змагання, суперництво) має декілька значень, які можна зустріти в біології, економіці та соціології. В економічній науці не існує точних відомостей відносно того, хто і коли першим запровадив її у науковий обіг [1]. В умовах ринкової економіки вона стала базовим поняттям для визначення конкурентоспроможності і використовується у всіх сферах підприємницької діяльності – виробництві (продукції, послуг), комерції (торгівлі), фінансовому і комерційному посередництві, що свідчить про актуальність дослідження її розвитку і визначення кола її взаємозв'язків.

Основний текст.

Перші найбільш цілісні теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби з'явилися ще в середині XVIII століття [1, 2]. Представники класичній політичній економії вперше розкрили принципи досконалої конкуренції. Вихідним положенням класичної теорії був принцип абсолютних переваг, сформульований А. Смітом, який вперше довів, що конкуренція, урівнюючи норми прибутку, приводить до оптимального розподілу праці і капіталу [3].

У ринковій системі основний зміст конкуренції – це боротьба за споживача, повне задоволення його потреб. Це боротьба за частку на ринку, успіх якої залежить від дешевизни та якості товарів [4]. Литвиненко Т. стверджує [5, с. 73], що поняття конкуренції є фундаментальним в теорії світової економіки і є необхідною умовою ефективного функціонування пронизуючи всі рівні та ланки економічної системи – від мікрорівня до макrorівня.

Згідно Закону України «Про захист економічної конкуренції» під економічною конкуренцією (конкуренція) розуміють змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над

іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [6].

Волошин А.В. вважає, що конкуренція – це невпинний процес суперництва двох або більших суб'єктів господарської діяльності, що мають на меті задоволення тотожних цілей [7, с. 87]. Павлюк Т.І. [8, с. 10-13] запропонувала систематизувати визначення «конкуренції», які надано різними авторами, і виділила три основні підходи, що представлені на рисунку 1.

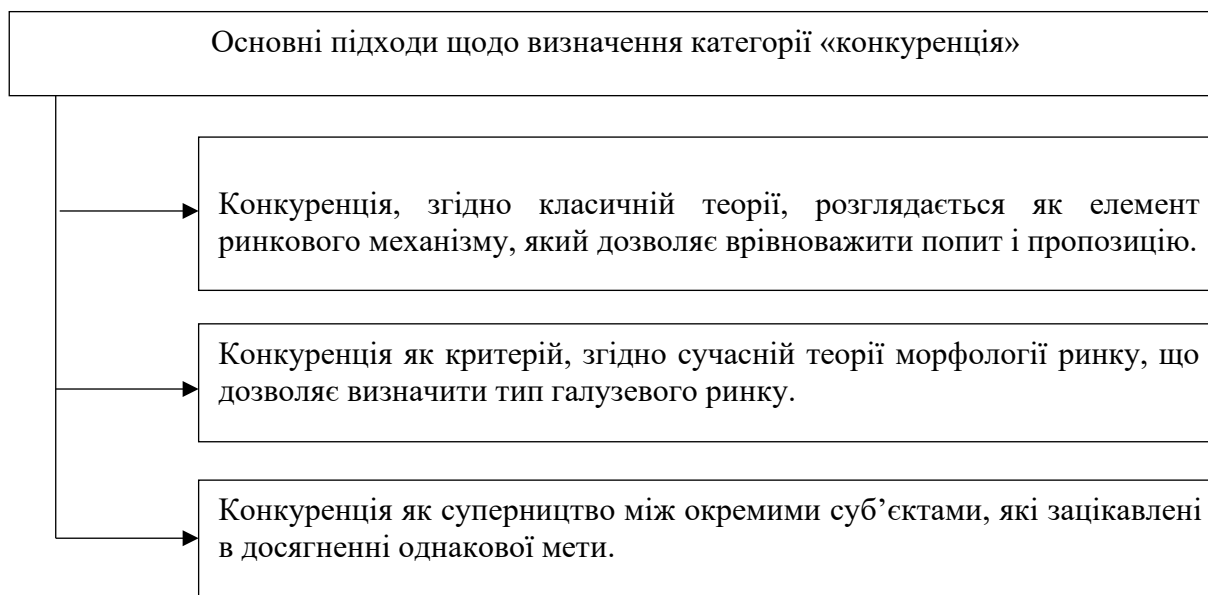

Рисунок 1 – Основні підходи щодо визначення категорії «конкуренція»

Джерело: складено автором згідно джерела [8]

В широкому розумінні під предметом конкуренції науковці мають на увазі певне благо, що втілює у собі товар чи послуга. У вузькому – це товар чи послуга, за допомогою якого суперники прагнуть завоювати споживача і його гроші [9, с. 15].

Об'єктом конкуренції виступає споживач і покупець, за прихильність якого борються на ринку протилежні сторони [4]. Саме відокремлення предмета конкуренції від її об'єкта показує, що у конкурентній боротьбі існує не одна, а дві сфери впливу: товар (предмет), з одного боку, та споживач (об'єкт) – з іншого, а це означає, що існують різні методи та прийоми конкурентної боротьби [9, с. 15].

Конкуренція на ринку має свої особливі функції, які представлені на рисунку 2.

Гончарук Т.І. пропонує поділяти функції конкуренції (залежно від охопту економічного простору в ринковій економіці) на макроекономічні (регулююча, контролююча, об'єднувальна, інноваційна, функція соціалізації прогресу та прибутку) і мікроекономічні (стимулююча, інноваційна, адаптивна). Розподільна і селективна існують на маро- і мікрорівнях [10].

Рисунок 2 – Функції конкуренції на ринку

Джерело: складено автором на основі літературного джерела [4].

Коваленко О.В. виділяє дві форми конкуренції [4]: внутрішньогалузева – це конкуренція між товаровиробниками однієї галузі, коли підприємства з більш високою, ніж середня, продуктивністю праці отримують додатковий прибуток, а технічно та організаційно відсталі, навпаки, втрачають частину індивідуальної вартості виготовлюваних ними товарів й розоряються, яка стимулює розвиток науково-технічного прогресу; міжгалузева – це конкуренція між підприємствами різних галузей, яка виражається у переливанні капіталів із галузей, що мають низьку норму прибутку, до галузей з високою часткою прибутку. Прагнучи до більш прибуткових сфер, нові капітали сприяють розширенню більш необхідних для суспільства виробництв, збільшенню пропозиції найбільш необхідних товарів [4]. Інша група українських науковців [9, с. 15] пропонують три форми конкуренції: функціональну; видову; предметну.

Види конкуренції представлені на рисунку 3.

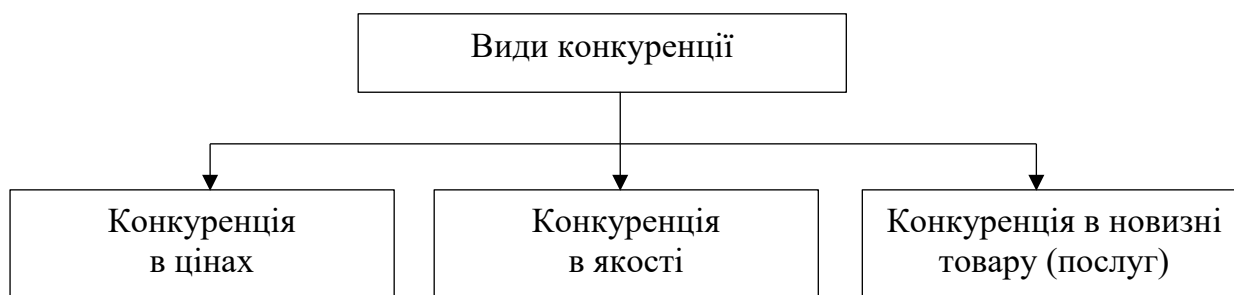

Рисунок 3 – Види конкуренції на ринку

Джерело: складено автором на основі літературного джерела [4].

Вперше поняття «конкурентоспроможність» було введено М. Портером наприкінці 1970-х рр., який під конкурентоспроможністю приймає рентабельність та продуктивність використання ресурсів [1]. У 90-х роках ХХ ст. професор Гарвардського університету М. Портер (розробник теорії конкурентних переваг), працюючи в складі Комісії з конкурентоспроможності в промисловості при президентові США Р. Рейгані зазначав, що у світі ще не склалося загальноприйняте визначення поняття «конкурентоспроможність»: для фірм вона означала можливість конкурувати на світовому ринку за наявності

глобальної стратегії; для конгресменів – позитивний зовнішньоторговий баланс; для деяких економістів – низькі виробничі витрати на одиницю продукції, що приведені у відповідності до обмінного курсу [11]. Однак, М. Портер вважає, що конкурентоспроможність – це властивість суб'єкту ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там конкуруючими суб'єктами [12]. Аналізуючи представлене визначення Неізнана О.В. і Гетьманенко А.А. зробили висновок, що термін не несе в собі елементи випередження, лідерства, які повинні бути властиві суб'єктам економічного суперництва, що намагаються перевершити досягнення конкурентів [13]. Сучасні науковці [1, 2, 8, 10, 12, 14] продовжують дослідження категорії «конкурентоспроможність» пропонуючи до обговорення нові уточнення, деякі з них представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Визначення категорії «конкурентоспроможність»

Автор	Визначення
Портер М. [12]	властивість суб'єкту ринкових відносин виступати на ринку нарівні з присутніми там конкуруючими суб'єктами.
Донських А.С. [1]	комплексна характеристика суб'єкта, яка зумовлюється системою використання власних конкурентних переваг і дає можливість пристосовуватись до змін зовнішнього та внутрішнього середовища з метою забезпечення виконання зобов'язань перед іншими суб'єктами господарювання та підтримання прибутковості.
Журба І.О., Коляденко Ю.М. [2, с. 103]	реальна та потенційна можливість фірм в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, що за ціновими та неціновими характеристиками є більш привабливими для споживачів, ніж товари їх конкурентів.
Румянцев А.П., Мірошниченко В.Ю. [14]	здатність підприємства досягати постійних високих результатів за рахунок власного розвитку, кооперації з конкуруючими підприємствами, застосування соціально-етичного маркетингу, та задоволення потреб споживачів у межах засад сталого розвитку країни, в межах якої ведеться діяльність.

Джерело: складено автором на основі літературних джерел [1, 2, 12, 14].

Однак, результати дослідження Волошина А.В. [6, С. 87] дозволили науковцю зробити висновок, що конкурентоспроможність є важливим показником успіху підприємств і країн на ринку, але визначення її сутності є складним завданням через розмаїття підходів і тлумачень. Крім того, Крухмаль О.В., Барановська О.А. [15] і Вовк В.Я. [16] визначили, що сутність конкурентоспроможності часто розглядається через призму категорій «конкурентна перевага», «конкурентний статус», «конкурентна позиція» та «конкурентний потенціал».

Взаємозв'язок фундаментальних категорій конкурентоспроможності в практичному аспекті можна представити у вигляді рисунка 4.

Конкурентний потенціал – це поєднання економічних ресурсів, можливостей, менеджменту, для забезпечення конкурентоспроможності, та життєздатності підприємства [16].

Конкурентна перевага – це перевага над конкурентами, що досягається за рахунок пропонування споживачам товарів вищої якості або завдяки низьким цінам, або через надання великих вигід, які компенсують високі ціни на товари і послуги [17].

Конкурентна позиція – це положення, яке організація займає в своїй галузі відповідно до результатів своєї діяльності і зі своїми перевагами і недоліками в порівнянні з іншими [18].

Конкурентний статус – це позиція на ринку чи своєрідний вимірник положення підприємства на ринку, яка визначається конкурентною позицією і є передумовою досягнення конкурентних переваг суб'єкта конкуренції [18, с. 27].

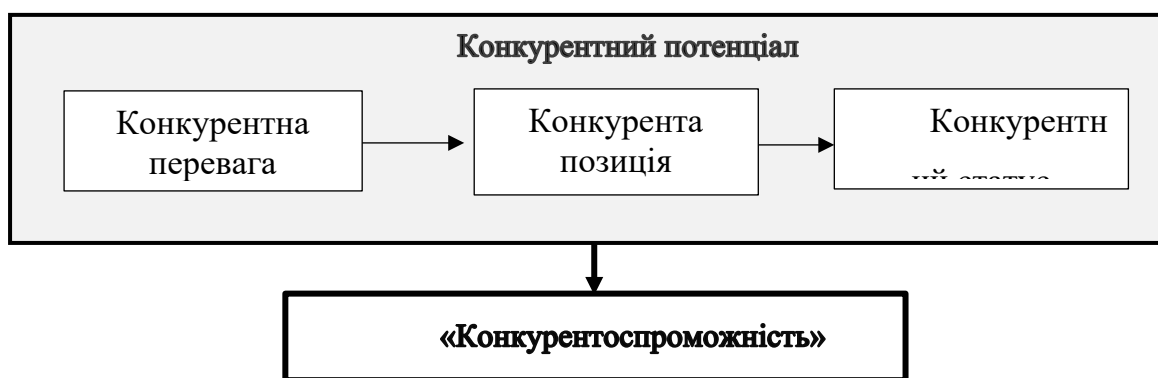

Рисунок 4 – Взаємозв'язок фундаментальних категорій конкурентоспроможності (практичний аспект)

Джерело: складено автором на основі літературних джерел [16-18].

Отже, в теоретичному аспекті сучасна категорія «конкурентоспроможність» є похідною для категорії «конкурентний потенціал», яка об'єднує конкурентні переваги, позиції і статус суб'єктів господарювання. Водночас, з практичної точки зору, все навпаки, і конкурентоспроможність суб'єкта господарювання базується на наявному конкурентному потенціалі, який враховує переваги, зайняті позиції і отриманий статус на ринку, що дозволяє задовольнити потреби споживачів і підтримати прибутковість на достатньому рівні.

Висновки.

Категорія «конкуренція» знаходиться в постійному розвитку і використовується в різних сферах економічної діяльності [19], яка отримала прояв в предметі, об'єкті, функціях, формах та її видах. Однак, їх огляд свідчить про наявність у науковців різноманітних точок зору щодо їх кількості і змісту, які потребують подальшого дискусування. В свою чергу, інноваційний розвиток ринкової економіки на макро- і мікро рівнях неможливо уявити без чіткого розуміння суб'єктами господарювання фундаментальних категорій конкурентоспроможності, а здатність систематизувати і правильно їх використовувати може вплинути на прийняття управлінських рішень щодо

зниження ціни без втрати якості на нові товари (послуги) у всіх сферах підприємницької діяльності та отриманню додаткового економічного ефекту.

Література

1. Донських А.С. Конкурентоспроможність аграрних підприємств та фактори, що її вивчають. *Ефективна економіка [Електронний журнал]*. 2011. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=850>
2. Журба І.О., Коляденко Ю.М. Сутність і значення конкурентоспроможності підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. 2012. Випуск 35. С. 97–103. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52304/7/Zhurba Sutnist znachennia konkurentospromozhnost i%20.pdf](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52304/7/Zhurba%20Sutnist%20znachennia%20konkurentospromozhnosti.pdf)
3. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів: Пер. з англ. Васильєв О., Межевкіна М., Малівський А. Видавництво «Наш формат». Київ. 2020. с. 722.
4. Коваленко О.В. Підприємництво та його організаційно-правові засади. Навч. посібник. Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2013. 400 с. URL: http://e-pidruchniki.com/book/10_Pidpriemnictvo_ta_його_organizaciino_pravovi_zasadi.html
5. Литвиненко Т. Базові складові поняття «конкуренція». *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Економіка*. 2008. 99-100. С. 72-75. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2015/11/23.pdf>
6. Волошин А.В. Характеристика конкурентоспроможності та визначення її сутності. *ECONOMICS: time realities*. 2023. № 4 (68). С. 83-88. <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/83.pdf>
7. Закон України «Про захист економічної конкуренції» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст.64), остання редакція № 3295-IX від 09.08.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
8. Павлюк Т.І. Сутність та роль конкуренції в ринковій економіці. *Економічна теорія та історія економічної думки*. 2016. Випуск 6. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/2.pdf
9. Конкурентоспроможність підприємства: навчальний посібник / І.А. Дмитрієв, І.М. Кирчата, О.М. Шершенюк – Х.: ФОП Бровін О.В., 2020. 340 с.
10. Гончарук Т.І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 2. С. 130-146. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/141459334.pdf>
11. Портер Майкл Э. Міжнародна конкуренція. Конкурентні переваги країн. Паблішер. 2018. – 952 с
12. Портер Майкл Э. «Конкурентна стратегія. Техніки аналізу галузей і конкурентів»: пер. з англ.: Кошманенко Н. Видавництво «Наш формат». 2000. 424 с.
13. Неізнана О.В., Гетьманенко А.А. Оцінка та практичні рекомендації щодо забезпечення конкурентоспроможності українських банків в сучасних

умовах. *Ефективна економіка*. [Електронний журнал]. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1659>

14. Румянцев А.П., Мірошніченко В.Ю. Теоретичні спекти аналізу конкуренції та конкурентоспроможності підприємств у сучасних ринкових умовах. *Ефективна економіка* [Електронний журнал]. 2011. № 11. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=850>

15. Крухмаль О.В., Барановська О.А. Конкурентоспроможність банку та банківського продукту: фактори впливу та оцінка. *Ефективна економіка* [Електронний журнал]. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3023>

16. Варга В. П. Конкурентний потенціал як основа стабільності підприємства. *Ефективна економіка*. [Електронний журнал]. 2020. № 3. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7750>

17. Конкурента перевага (2024). URL: <https://uk.wikipedia.org>

18. Вовк В.Я. Сутність та зміст конкурентоспроможності банку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2011. Спецвипуск 33. Частина 2. С. 23–28. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua>

19. Гаврікова А.В. Сучасні фактори впливу на конкурентоспроможність банківських установ. *Цифрове суспільство: управління, фінанси та соціум: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Дніпро: Університет митної справи та фінансів. 2023. Том 1. С. 59–61.

Abstract. *The article highlights the evolutionary aspects and main approaches to the definition of competition, provides an overview of its subject, object, functions, forms and types. The understanding of competitiveness by modern scientists is presented. Its relationship with other fundamental categories in a practical aspect is commented.*

Key words: *competition, competitiveness, competitive advantage, competitive position, competitive status.*

Стаття відправлена: 19.01.2024 р.

© Гаврікова А.В.